

Arne Martin Klausen

DEN NORSKE VÆREMÅTEN - Sosialantropologiske skisser og kritikken av dem¹

Bokens bakgrunn

Boken *Den norske væremåten* er resultat av et symposium på Finse i 1982. En liten gruppe norske sosialantropologer hadde satt seg fore å forsøke å bruke sitt faglige perspektiv på egen kultur. At sosialantropologer ikke bare studerer det fremmede og fjerne, men også de moderne samfunn er et markert trekk i tiden. Skal sammenlignende kulturforskning ha noen mening, må selvsagt også de komplekse samfunn bringes inn i sammenligningene.

Det vi regnet som en intern diskusjon og planla å trykke som en enkel stensil på instituttet, ble til vår store overraskelse antatt av et kommersielt forlag, uten subsidier fra fonds eller forskningsråd.

Boken fikk en usedvanlig fyldig mediadekning da den kom ut. Den ble anmeldt i 40 aviser, fire tidsskrifter og omtalt i åtte radio/tv- program, så langt jeg har oversikt. Noen har hevdet at dette er en klar manifestasjon av noe typisk norsk; selvopptatthet.

Etter at vår bok kom ut har samme forlag utgitt tre bøker til, som alle handler om det norske. På forskjellige måter og i ulike genre drøfter de hva det vil si å være typisk norsk.²

Det er neppe tilfeldig at dette skjer nå. Vi har idag et sterkt press mot de små samfunn fra de mektige. Vi registrerer generelt en økende interesse

¹En revidert versjon av et foredrag først holdt ved University of Colorado USA 1986.

²Andreas Hompland og Ivar Frønes: *Kanskje kommer kongen*. J.W. Cappelens forlag a/s, 1985. Bjørn Sand og Bodil Stenseth: *Goodbye Noreg*. J.W. Cappelens forlag a/s, 1985. Arvid Bryne og Joan Henriksen: *Norge fra innsiden*. J.W. Cappelens forlag a/s, 1986.

for kulturdimensjonen. Industrien oppdager at skal man konkurrere på verdensmarkedet, må man ha bedre kunnskaper om kulturvariasjoner i et globalt perspektiv enn det norsk skole vanligvis gir.

Kulturkunnskap og kulturforståelse springer ut av det dialektiske forhold mellom oss selv og de andre. Slik har den økende kunnskap om det eksotiske forsterket behovet for å sette forståelige navn på våre egne særtrekk.³

Økende innvandring til Norge har skapt behov for mer kunnskap om nykommernes kulturbakgrunn. Deres fremmedartethet ble lenge sett på som hovedgrunn til de problemer kulturmøtet av og til fører til. Stadig flere ser nå at ubevissthet om norsk særegenhet også kan bidra til at problemene oppstår og forsterkes.

I all denne nye interesse for kulturdimensjonen er det imidlertid det samfunnsvitenskapelige kulturbegrep som mer eller mindre presist kommer til anvendelse. Ikke det sektorielle kulturbegrep som omfatter billedkunst, litteratur, musikk og teater, men kultur i betydningen; det sett av ideer, verdier og normer som en gruppe mennesker har felles og søker å overføre til neste generasjon. Dette fellesskap manifesterer seg i, og kommuniseres, gjennom symboler, ritualer, etikette og i siste instans også i materielle former, som hus og hage, mat og mote.

Men vi må heller ikke glemme at kultur - også den norske - sjelden har vært stabil. Tekniske nydannelser og adferd som utfordrer normer og verdier er i vår tid sterkere enn noensinne. Forandringshastigheten kan nok også tenkes å øke behovet for å finne noe som er stabilt, enten man kaller det røtter, identitet eller egenart.

Folkesjel og kulturmønstre

Visse antropologiske tradisjoner som har satt søkelys på etnisk og nasjonal egenart, har gjort dette på måter og med konsekvenser, som i lang tid satte

³Det idealistiske perspektiv - det fremmede som et speil - er interessant gjennomført av den danske antropolog Michael Harbsmeier i 'Danmark i Nation. Kultur og kön', i Stofskifte, Tidsskrift for antropologi nr. 13, 1986, København.

slik forskning i vanry. Særlig tysk kulturforskning med utgangspunkt i nasjonalromantikken, endte i sine verste varianter i ren rasisme.

Som en motvekt ble etterkrigsgenerasjonene opptatt av å forske i menneskehetens *fellestrekk*. Også antropologene ville avdekke de likheter som skjulte seg bak formvariasjonenes eksotiske, ytre drakt.

I USA har kulturanthropologien alltid satt studier av kulturforskjellene i sentrum, men likevel har den toneangivende kulturanthropologi i liten grad utviklet rasistiske undertoner.

Amerikansk kulturanthropologis "founding father", Franz Boas, førte en aktiv kamp mot tysk rasehygiene. Hans mest kjente elev, Ruth Benedict som skrev bestselgeren og klassikeren *Patterns of Culture*, var like klar i sin antirasistiske holdning.

Norsk sosialantropologi har i etterkrigstiden hatt sine sterkeste bånd til den britiske forskningstradisjon. Dette har blant annet nedfelt seg i en form for etnisitetsforskning - som tross sin store internasjonale annerkjennelse - på en måte er "kulturfri". Man har vært opptatt av de etniske kontraster i en mer abstrakt forstand, som grensemarkeringer og grunnlag for ulike identiteter. Den faktiske kulturelle "drakt" forskjellene uttrykkes i, har f.eks. den norske sameforskning og øvrig minoritetsforskning, etter min oppfatning, ikke satt i sentrum.

På den bakgrunn som her er skissert var derfor boken *Den norske væremåten*, i den norske sosialantropologiske andedam, en sosialantropologi utenfor hovedstrømmen. Også på en annen måte var eksperimentet *Den norske væremåten* noe nytt. I norsk samfunnsforskning er det skrevet mye om Norge, men det meste er om norske lokalsamfunn, marginale grupper og om norske institusjoner. Først i den 3. utgave av standardverket i norsk sosiologi; *Det norske samfunn*, finner vi en ny trend, tilløp til å se på Norge i et helhetsperspektiv, som nasjon, og interessant nok bl.a. med polemikk mot *Den norske væremåten*.

Om å trække i andres bed

Den antropologiske profesjon har lenge vært alene om å formidle kunnskap om de eksotiske kulturvarianter. På dette felt har vi fungert som generalister og har måttet dekke samfunn og kultur over hele spekteret. Noen vil kanskje mene at dette av og til har nærmet seg universaldiletantisme.

Det har ikke alltid vært lett å sjekke antropologenes "kulturoversettelser", men situasjonen er nå anderledes. Våre arbeider kan nå i større grad leses av informanter.

De antropologer som retter søkelys på egen kultur stiller seg enda lagligere til for hugg. Her er menigmannen sakkyndig, og det finnes også veletablerte profesjoner som tradisjonelt forvalter kunnskapen om "det norske"; historikere, statsvitere, sosiologer og et knippe filologiske spesialister på de kulturelle manifestasjoner som språk, billedkunst og litteratur.

Kan så sosialantropologien tilføre dette veldekkede bord noe som allerede ikke er der? La oss for et øyeblikk snakke i ideelle vendinger, og ikke ut fra hva vi har maktet å gjøre i boken *Den norske væremåten*. Vi skal senere slippe kritikerne til for å fortelle oss hva vi ikke har maktet.

Det ligger som før nevnt i den sosialantropologiske fagtradisjon å se på natur, menneske og kultur i et mest mulig helhetlig perspektiv. I en tid med økende spesialisering, der flere og flere kan mer om mindre og mindre, er det viktig at de få generalistdisipliner som fortsatt finnes, ikke gir etter for spesialiseringsspresset. Det er min mening at noen av essayene i boka makter å bringe med seg et slikt perspektiv.

Det neste særtrekk er at sosialantropologien har *sammenligningen* som sitt viktigste virkemiddel når det gjelder å forstå likheter og forskjeller. Intet samfunn er så fjernt eller så ulikt at det ikke kan brukes til sammenligning.

Når en av bokens bidragsyttere skriver om "norsk totemisme" er dette et eksempel på slik kulturell sammenligning, og jeg vil tro at forfattere med andre fagbakgrunner neppe ville finne på et slikt analyseperspektiv.

Før jeg slipper kritikerne til, både den vanlige bokkjøper og anmelderne som fra faglige perspektiv har gitt oss ros og ikke minst ris, skal jeg gi et resyme av boken.

Bokens hovedtemaer

Det er de fire første essays som er de mest generelle. Tord Larsens metaforiske tittel 'Bønder i byen' slår an et tema som også er tilstede i flere andre artikler. Larsens bidrag er full av morsomme spissformuleringer. Men det viktigste i den, er påstanden om at vår kultur krever orden, alvor, ansvarlighet, og at Ola Nordmann ikke er en homo ludens, et lekende menneske.

Skal vi tro at vi er noe, må vi være det på vegne av noe over oss selv, en organisasjon eller et annet fellesskap. Og han omskriver Axel Sandemoses berømte Jante-lov til norske forhold slik: "Du kan godt tro at du er noe, så lenge du gjør det klart hva du er noe på vegne av."

Tidligere statsminister Gerhardsen var en mester i å formulere hvordan han ikke hadde personlig makt, men bare utøvet innflytelse på vegne av arbeiderbevegelsen.

Tord Larsen hevder videre at "den norske konfigurasjon" - her låner han et uttrykk fra amerikansk kulturanthropologi - er kjennetegnet ved at holdninger, meninger, verdier og sogar adferd og etikette er, og bør være, sammenhengende i lange kjeder. Kjenner man ett ledd, vet man også hva resten er.

Dette er en annen måte å snakke om konformitetspress på. Men dette er et dypstrukturelt trekk. Subkulturer kan framstå som ulike på overflaten, men så lenge de er norske, er alle preget av dette mønster. Kjedenes kan være forskjellige, men at det skal være kjeder, er det viktige, dersom jeg har forstått Tord Larsen rett. En struktur som ligner dette er kastesamfunnet der individers roller er kjedet sammen i knipper som er spesifikke for hver kaste.

Tord Larsens begrep 'hovedvirkelighet' som alle andre sosiale situasjoner forsøkes innordnet under, er også uttrykk for et strukturelt trekk i norsk virkelighetsoppfatning, eller ethos.

Ser man på disse trekkene gir de alle assosiasjoner til det vi forbinder med stabile, smådimensjonerte bygdesamfunn. Tord Larsen hevder da

også at byen er et kulturfremmed element i Norge - ennå:

Byen tilbyr oss et byggesett av utbyttbare del-identiteter og sprenger vårt verdensbilde i småbiter. ... Nordmannen foretar myklanding i denne moderne metropolittiske verden ved å gjøre som bønder i byen. Han tar inn på Kaffistova. Der avviser han byens livsform, som er en meny a la carte, og spør etter den ferdig sammensatte dagens rett.

Hans Christan Sørhaug forfølger det samme tema i sin artikkel "Totemisme på norsk - betraktninger om den norske sosialdemokratismes vesen". (Totemisme er her brukt i den forstand Claude Levi-Stauss bruker det.) Han spør: "Hvordan er det *vi* eksternaliserer samfunnet på en slik måte at vi (i Durkheimiansk forstand) kan få tilbedt det." Sørhaug avviser tanken på at kongen er vårt samlende totemsymbol. Naturen kunne tenkes å være en god kandidat, men det er "bygda" som er vårt egentlige totem, i motsetning til hva vi finner i europeiske kongedømmer forøvrig der *staten* er det ytre symbol og kan sies å fungere som et totem.

Over et bredt spekter viser han hvordan det er bygdas sosio-kulturelle særtrekk som vi - nesten desperat - forsøker å få til å bli mønstrene og forskriftene også for den moderne stat. Det er i bygdas egenskaper vi finner den helligdom vi dyrker, og det er bygdas egenskaper vi verner om. Til og med i noe så moderne som riksmeglingsmannen og den toårige lønnskamp finner vi bygdas trekk uttrykt og manifestert.

Vår utenlandske kollega fra Sør-Afrika har også festet seg ved det samme tema. Han går så langt som å si at Norge knapt er blitt en nasjon, men fortsatt en løs ansamling av stammer. Det som markeres hver 17.mai er *ikke* en symbolsk understreking av nasjonalt fellesskap. Med bunader og annet materielt kulturgods dyrker vi derimot vår lokale tilknytning til bygd og landsdel.

Kampen for det nasjonale fellesskap er også tema for Henrik Singding-Larsens analyse av noe av det norske som finnes, nemlig Landskappleiken. Han viser hvordan dette store ritualet i skiftende tider har fungert i den nasjonale identitetskamp og hvordan den fortsatt fungerer som en arena der man kjemper om hva som skal godkjennes som rett og

riktig norsk og tradisjonelt formspråk, innen musikkens felt. Idag står kampen mellom purister og de som vil innlemme nye former og instrumenter i det folkelige.

Det klassiske lokalsamfunn er skildret i Anne Larsens artikkel; "Elska din granne, men la grinda stande"

Eduardo Archetti, argentinsk antropolog gift i Norge hevder: I Norge skal man være saklig, objektiv; argumentene skal telle, ikke subjektive verdier eller personlige sympatier. Retorikk er ikke helt akseptert. "Gi meg en talerstol og jeg skal vinne valget", sa en Equeador-politiker. I Latin-Amerika skiller man ikke sak og person.

"Dagsorden er hellig" i Norge, ikke så i Latin-Amerika. Der betviler man premisene for situasjonen, og dagsordendebatter er det man alltid starter med. Ikke alltid kommer man til saken. "Utenforliggende" faktorer holdes utenfor i Norge. I Latin-Amerika leter man etter slike faktorer. Det latinske begrepspar; "ære og skam" har sin norske variant i "skyldfølelse og dårlig samvittighet"

Archetti har ofte pekt på "den norske stillheten" og hevder at sosialt samkvem mangler klimaks. Krangelen varer lenge, men utvikler seg sjelden til eksplosive skandaler.

Hva sa kritikerne

Det er tre typer reaksjoner vi har fått på boken. For det første fra den vanlige leser som av en eller annen grunn fortsatt kjøper den. De fleste synes den er morsom, selv om den delvis er vanskelig. De utlendinger jeg har truffet som har lest boka, har sagt at mange ting ved norsk kultur de ikke skjønnte, ble forståelig.

Den andre gruppen som har reagert på boken er de mange journalister og lokale kulturpersoner rundt i landet som har anmeldt boken i lokalpressen. De aller fleste av disse er positive, finner boken utfordrende, perspektivrik og tankevekkende, men ikke alltid like overbevisende i sine generaliseringer.

En sier: "Vi nordmenn blir nesten eksotiske når vår egen daglige

framferd blir sammenfattet og satt inn i nye sammenhenger slik som i denne analysen av 'det norske'. At denne lokale anmelder implisitt oppfatter både det kulturelle perspektiv og holismen, gleder jo en redaktør.

Bare en anmelder er fortsatt bekymret for at våre forsøk på å finne ut av hvordan nordmenn "er" kan føre til fordommer og skadelige stereotyper.

Den siste gruppe kritikere tar vi meget alvorlig, uten forkleinelse for den øvrige kritikk. Det er fire universitetskolleger, en fra vårt eget fag, en sosiolog, en historiker og en statsviter.

Vår antropologiske kollega, førstelektor Knut Odner ved Universitetet i Oslo, kritiserer oss for å ikke være mer opptatt av metodeproblemer. (Antropolognytt nr. 4 1984) Han etterlyser dermed på en måte en mer inngående behandling av selve fagets grunnlagsproblemer, og det er klart at de ikke er små. Han peker også på at boken, av forlaget er lansert som en bok om Ola Nordmann og Kari Nordkvinne, men at den inneholder lite om Kari, og mest om Ola. Denne kritikken må vi gi ham rett i, selv om ett av essayene faktisk eksplisitt handler om stabilitet og endring i kjønnsroller og kjønnsroller i et nordnorsk lokalsamfunn.⁴

Knut Odner reiser også tvil om det typisk norske i Tord Larsens påstand om de lange og sammenhengende kjeder av holdninger og meninger. Han hevder at dette er et alment kjennetegn ved alle smådimensjonerte samfunn uansett tid, sted og kulturell drakt forøvrig. Odner har opplagt et poeng her. Kanskje Tord Larsen først og fremst påpeker karakteristika ved *samfunnsstruktur*, mer enn ved *kulturell egenart*. Men at Norge har trekk til felles med de mange andre smådimensjonerte samfunn, er klart. Mindre klart er om vi er mer sammenhengende i våre kjeder enn andre. Larsens artikkel gjør ikke forsøk på å kvantifisere slikt.

Forøvrig trekker Odner fram et morsomt avvik fra Larsens tese. Han viser til hvordan nordmenn, tross alt, ikke synes å ha problemer med å

⁴Et foredrag der kjønnsroller sto i sentrum ble presentert på seminaret på Finse, men trykket i et annet samleverk under tittelen 'Husarbeid: Tidsbinding av kvinner', av Marit Melhuus og Tordis Borchrevink. Trykt i Ingrid Rudie (ed.) *Myk start - hard landing*. I serien 'Kvinnens levekår og livsløp'. Universitetsforlaget, Oslo 1984.

akseptere en kvinnelig statsminister fra Arbeiderpartiet som er gift med en aktiv høyremann og bosatt i et kaksestrøk på Bygdøy. Og jeg må gi Odner rett i at dette er et uvanlig norsk perlekjede, selv om rykter sier at gemalen nå har meldt seg ut av Høyre. Denne kjeden er ikke så grei som "vestlending, avholdsmann, kristen og nynorsktilhenger", et holdningssyndrom som av norske statsvitere og valgforskere er karakterisert som norsk motkultur, periferiens kultur som kontrast til sentrum. Men statsministerens ektefelle og bosted symboliserer kanskje noe annet i norsk væremåte; at vi lever i et snilt land, der forskjellene på folk tross alt er små, og likhetsideologien er sterkere enn partitilhørighet og bosted.

Sørhaugs analyse av norsk totemisme slipper lett fra sosialantropologens kritikk.

Kramers påstand om norsk mangel på felles identitet og markering av regionalismen, blir av anmelderen satt inn i et større europeisk perspektiv. Det blir dermed ikke et så klart norsk særtrekk som Kramer synes å mene. Odner mener at Kramers påstand om likhet med afrikansk "tribalism", også er overdrevet.

Archettis bidrag er i følge anmelderen det metodisk sterkeste essay, her brukes sammenligningen mer eksplisitt enn ellers.

Fra vårt nærmeste nabo fag sosiologien anmelder professor Kari Wærnes ved Universitetet i Bergen oss (i Tidsskrift for samfunnsforskning nr. 6, 1984). Hun konsentrerer seg også om de fire generelle kapitler som hun finner provoserende og har mange motforestillinger mot.

Hun skriver: "Det viktigste av disse motforestillinger er at begrepet "den norske væremåten" kan bidra til å tilsløre viktige forskjeller mellom kulturene i de ulike landsdeler." Hun mener det er disse forskjellene som er viktigst for folk flest og særlig når det gjelder folks opplevelse av likhet, likeverd og underlegenhet. Det er jo fristende å peke på at denne kritikk på en måte bekrefter i hvert fall Kramers synspunkt.

Professor Wærnes, som har gitt meget gode bidrag til vår kunnskap om idealer og realiteter i det norske velferdssamfunn, med vekt på kvinners stilling i familie og arbeidsliv, er naturlig nok opptatt av de sosiale ulikheter som fortsatt finnes i det påståtte norske egalitære samfunn. Fra

egen opplevelse forteller hun om nordlendingene og "søringan`s" gjensidige oppfatning av hverandre, preget av underlegenhet og overlegenhet, først og tydeligst markert i språk- og dialektdiskriminering. Hun setter da ganske logisk mest pris på Kramers bidrag. Hun mener at antropologer burde vært mer opptatt av subkulturene og deres hierarkiske struktur også i Norge. Vi beskyldes for å vedlikeholde en myte om egalitet som en sentral verdi.

Kari Wærnes kan heller ikke følge Sørhaugs og til dels Tord Larsens tese om Norge som en bygd eller verdens største landsby, der byens kultur er fremmedelement. Igjen henter hun motforestillinger fra egen virkelighet: "At småjenter både i Bergen og Nord-Norge fortsatt forsøker å snakke Oslo-språk når de leker "fine damer", tar hun som en indikasjon på at Oslo nok er noe mer enn en forvokst landsby.

Den sosiologiske anmelder later ikke til å like hverken Sørhaugs eller Larsens spissformuleringer og etterlyser dokumentasjon og mindre polemikk. Sørhaugs skildring av demokratismen som et norsk fenomen reises det tvil om. Hun ser de problemer Sørhaug drøfter som alvorlige problemer *alle* sosialdemokratier står overfor - ikke bare det norske.

Kari Wærnes gir uttrykk for selvinnsikt når hun antyder at hennes sterke reaksjon på Larsens og Sørhaugs essays skyldes at hun muligens svarer til Larsens karakteristikk som også treffer norsk samfunnsforskning: At vi alltid skal henvføre alle tema til hovedvirkelighet, og ikke liker lettvindt lek med delvirkeligheter og alternative tenkemåter. Men hun viser og demonstrerer denne selvinnsikt først og fremst for at vi ikke skal kunne hovere og si; var det ikke det vi sa!

Men noe av Kari Wærnes` kritikk gir inntrykk av at vi burde ha skrevet en annen bok enn den vi satte oss fore å lage.

Fra et annet nærstående fag, historie, kommer professor Kåre Lunden og kaller sin anmeldelse "Antropologer på piknik" (i norske lokalhistorikers eget tidsskrift "Heimen", 1984). Også han synes det er underlig at antropologer, som sier de driver sammenlignende kulturforskning, nesten ikke sammenligner i denne boken. Derfor sier han; "veit vi ikkje nemnande meir enn før om den mogleg *spesielle* norske veremåten". Men han fortsetter: "Ikkje dermed sagt at vi ikkje kan ha

glede av verket”.

Kåre Lunden fremhever fire artikler som han har hatt mest nytte av. For lokallhistorikere tror han det kan ligge mest inspirasjon i Sinding-Larsens artikkel om landskappleiken. Han sier at artikkelen er inspirert av seminologien, noe historikere alltid har drevet med.

Kramers artikkel faller også i smak. Men anmelderen synes at Kramer overdriver det uensartete og på en måte legger for stor vekt på det rent semiologiske - altså de ytre tegn som bunader, folkemusikk og dialekter. Bak disse ulike ytre tegn skjuler seg også det felles norske. Han gir Kramer rett i at innvandrere møter vanskeligheter i Norge fordi man på en måte ikke så lett skjønner hva slags nordmann man skal assimileres til, dersom det er et ønske om å bli assimilert. Som professor Lunden sier: ”Å bli svart sunnfjording sit på eit vis ”lenger inne” enn å bli svart nordmann.”

Tord Larsen får også av historikeren ros for sitt morsomme essay. Men som en skikkelig historiker stiller han spørsmålsteget ved mange av ”Larsens kvikkisar”.

I all beskjedenhet nevner jeg at den fjerde artikkelen som historikeren har hatt glede av er min egen. Men resten av boka får ganske hard medfart av historikeren. Sørhaugs forsøk på å finne det norske totem karakteriseres som ”villeiande” og ”forvrøvla”. Her kan man nok ane noe av den generelle konflikt man av og til finner mellom historikere og de mer sosiologisk orienterte forskere.

Historikeren har heller ikke så mye til overs for de mer empiriske og deskriptive essays. Han karakteriserer dem som for lite ”energiske”, altså overflatiske, og han spør om det som står der er sant! Dette er selvsagt et berettiget spørsmål, men mon tro om vi ikke her også har et eksempel på gjennomslag fra en helt annen faglig tradisjon enn den antropologiske. Sosialantropologien har muligens - i dobbel forstand - et mer problematisk forhold til sannheten enn historikerne.

Professor i statsvitenskap Ulf Torgersen, er en av de morsomste norske samfunnsforskere. Hans anmeldelse er kalt ”Med moskitonett på Bøler”. Den er trykt i ”Nytt norsk tidsskrift” (1984) Med sin tittel sikter Torgersen til en påstand om at sosialantropologenes ektefeller ikke lenger aksepterer de lange fravær fra hjemlige plikter som eksotisk feltarbeid medfører. De

blir tvunget til å ta telt og myggnett med seg til f.eks. et bomiljø i utkanten av Oslo. Vi har, sier han, funnet veien til sosiologenes revir. Og dette har skjedd uten protester, for sosiologene er tradisjonelt vennligsinnet mot fremmedarbeidere og har ikke forlangt restriksjoner fra Statens utlendingskontor, (noe vi nordmenn i all vår påståtte velvilje er raske til å kreve)

Professor Torgersen er i utgangspunktet meget sympatisk overfor antropologene. Etter lesningen derimot finner han at mitt forord fore-speiler for mye, og det må jeg nok gi ham rett i. Jeg har nok skrevet det mer ut fra ønsketenkning enn ut fra det de enkelte artikler har bærekraft til.

Torgersen savner også den mer aktive sammenligning med andre kulturmønstre. Det er ellers ikke lett å gjengi i kortform Ulf Torgersens mange gode og dype kritiske bemerkninger. Hans stil minner ikke lite om Tord Larsens, hvis essay han beundrer og kaller "rosinen i pølsa".

Han erklærer at antropologer har sin styrke i å avdekke kulturdimensjonens mange elementer. Men han synes at vi i denne boken finner den for fort og lett. Som eksempel på dette nevner han Archettis påstand om at det er en stor forskjell i nordmenns og argentinernes tilbøyelighet til å betrakte politikere som kjeltringer. Archetti burde, sier Torgersen, før han tolker dette som kulturforskjeller, undersøke hovedforklaring nr. 1: at det faktisk er en forskjell i kjeltringraten i de to land.

Sørhaug begår den samme feil, mener Torgersen. Hans hang til å se alt i et rituellet perspektiv og derfra slutte til at dette er dypstrukturelle kulturtrekk, har han vanskelig for å svelge. Han setter opp en serie alternative metaforer som like gjerne kunne vært brukt som totemsymboler for det egalitære Norge, f.eks. "vi er alle i samme båt". Forholdet mellom Landsorganisasjonen og Norsk Arbeidsgiverforening (Næringslivets hovedorganisasjon) kunne også tenkes å bli uttrykt i en familiemetafor der LO er moren som krever husholdningspenger og NAF(NHO) er faren som sitter på lommeboka.

Torgersen har også et kapitell om hva slags "materiale som må brukes om en ønsker å være antropolog i et moderne samfunn". Den deltagende observasjon som er antropologens metode framfor noen annen, er ikke

tilstrekkelig på disse nye områder. Og han finner det symptomatisk at få av artiklene egentlig er bygget på slikt materiale. De fleste er "tolkende essays", noe som også er en verdifull antropologisk genre, i følge Torgersen. Men i vår bok finner han eksempler på det han kaller utglidning av genren i retning av Ivar Eskeland - kjent norsk radiokåsør - og dette mener han at vi bør beskytte oss mot. Torgersens konklusjon på betraktningene om ulike fags materialbruk er at "antropologer som beveger seg inn i denne type problemer må bli temmelig annerledes enn de som nettopp er kommet ut av bushen."

Men Torgersen lar seg også begeistre, tross de kritiske merknader. Og mot slutten kommer han med det han kaller "kjærlighetserklæringene". De retter seg til Sørhaugs behandling av temaet dobbeltroller og Tord Larsens drøfting av kravet om ekthet. Sørhaug hevder at vi i Norge har myke og vage regler om rollekombinasjoner, f.eks. langt mykere enn i USA. At vår tidligere høyrestatsminister (Willoch) i en årrekke hevet lønn fra Industriforbundet ved siden av sin lønn som parlamentsmedlem, er ikke ulovlig og heller ikke betraktet som spesielt klanderverdig. I følge Sørhaugs resonnement kan man i Norge som en stor bygd forsvare slikt ved at man så å si tar det for gitt at folk er hederlige - de er jo en av våre, vi står dem nær. Torgersen, som statsviter, uttrykker det samme ved å si at vi har få regler som skal hindre at slike problematiske interessekonflikter kan oppstå. Svenske industrifolk har registrert denne eiendommelighet i norsk økonomisk og politisk liv, hevder Torgersen.

Om Tord Larsens essays og betraktninger over de norske krav til ekthet, alvor og puritanisme sier Torgersen at det innbyr til en gjennomgang av norsk litteratur som en metode til å teste hans generaliseringer. Ikke for å se hva slags *meninger* som hevdes i norsk litteratur, men for å se hva slags *typer* som forekommer. Torgersens impresjonistiske oppfatning er at "den tiltalende slabbedask, den sjarmerende kjeltring og den godmodige kyniker er dårlig representert".

Torgersen avslutter sin anmeldelse slik:

Hva skal en så si om denne første beretning om antropologenes ferd til det indre av Norge. Vel, de er kommet tilbake, men jeg synes nok at

aspirasjonene neste gang bør bli både klarere og høyere. De må bli klar over at på de traktene de har vandret har det vært folk før, og selv om det ikke gjør noe at Gallhøpiggen oppdages flere ganger, bør tallet begrenses. ... Om de bør utvide manngarden som skal prøve å finne den prototypiske nordmann, slik Klausen anbefaler, vet jeg ikke; de bør i så fall prøve å få noen med seg sånn for sikkerhets skyld. Men at Tord Larsen bør få muligheter til å dyrke sine frivole flanerier på udyrket mark, det er jeg helt overbevist om. Så overbevist som bare en virkelig alvorlig nordmann kan bli.

Er det noe man er enige om?

Denne gjennomgang av anmeldelser viser at det er ganske mange meninger om boken og dens karakteristikk av det norske. Er det likevel mulig å finne noe som ikke er trukket i tvil, finnes det fellestrekk men er enige om? Jeg vil peke på fire trekk som jeg tror står sterkt og som også er framhevet i de øvrige bøker om emnet:

1. Norge er et smådimensjonert samfunn målt med et euro-amerikansk perspektiv. Vi har trekk til felles med stammesamfunnet. I sosialantropologisk terminologi betyr dette at våre sosiale relasjoner er mer multi-plekse enn i andre moderne samfunn. Vi har en stor grad av uformell sosial kontroll. Dette strukturelle fellesskap vi har med andre småsamfunn blir først morsomt å lese om når man kan ikle det kulturelle ytringer, og det er det som gjør Tord Larsens artikkel morsom. Vi gjenkjenner den ytre drakt.

2. Egalitetsideologien står sterkt. Historisk forklares dette med at vi - i motsetning til Danmark og Sverige - ikke ble innlemmet i den kontinentale feudalisme. Vårt lille aristokrati er av dansk opprinnelse. De norske bønder har bare i liten grad vært leilendinger, brorparten har vært små, men frie bønder. Selv vårt kongehus er egentlig helt alminnelig.

Hompland og Frønes har en festlig skildring av hvordan man i Norge sliter for å få kongen til å bli lik alle oss andre. Og han sørger godt for å

følge opp rolleforventningene selv også. Han reiser med vanlig rutefly, reiser med Holmenkoll-banen når det er bensinstreik og betaler sin billett fra egen portemone. Men han blir avfotografert når han gjør det for at vi skal se hvor ualminnelig alminnelig han er. I boken "Kanskje kommer kongen" avsluttes kapitlet om kongehuset slik: "Kongen tror ikke han er noe, det er derfor han er noe. I Norge. Det majestetiske "VI" er blitt til et kollektivt "VI". Kongen var nasjonen, men er blitt Folket. Og det skal en bare være glad for."

3. Rettferdighetsideologien er en forsterkning av likheten. Ikke bare skal vi være like, men vi skal ha lik rett til alt mulig. "Flyplass-syndromet" som refererer til en 30år gammel politisk diskusjon om hvor vår hovedflyplass skal ligge, brukes av mange som eksempel på den handlingslammelse som følger av at alle skal delta i beslutningen.

Velferd og sosial sikkerhet er den positive funksjon av en slik ideologi, misunnelse og mangel på generøsitet, mener noen, er denne medaljes bakside. En solid porsjon puritanisme, moralisme i både religiøs og verdslig sosialistisk forstand, er også aspekter ved dette. Igjen kunne vi brukt Hompland og Frønes som i sitt kapitell om norsk kø-kultur sier mye morsomt og bitende ironisk. Bare en smakebit blir det plass til: "Kø er den norske forsikringsordning mot korrupsjon, og køene er selvstyrte av rettferdighetssans."

4. Regionalismen kommer vi ikke utenom. Den manifisterer seg først og fremst i den politiske struktur. I vårt Storting sitter de politiske antagonister tett sammen på samme benk, for de kommer fra det *samme distrikt*. Den regionale identitet er sterkere enn nasjonalismen, mener mange statsvitere.